

ЩОДО СИСТЕМИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

В сучасних умовах конституційного реформування та модернізації в Україні проблематика конституційних цінностей привертає все більшу увагу вітчизняних конституціоналістів. Конституційні реалії актуалізують необхідність створення системи цінностей, які на певному етапі соціально-економічного розвитку суспільства і держави стануть керівними положеннями при розробці внутрішньої й зовнішньої політики країни, удосконалення чинного законодавства та правозастосування.

Однією з характеристик системи є взаємозв'язок її елементів, які обумовлюють їх єдність. Виходячи з цього система конституційних цінностей складає гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири (цілі та настановлення), що знаходять формалізоване відображення в конституції держави, виявляються в оціночній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції, визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок та публічно-владну практику (Огляд матеріалів круглого столу «Конституція України у ціннісному вимірі (до 16-ї річниці прийняття Конституції України) // Вісник Конституційного Суду України. 2012, с.118), які взаємопов'язують, взаємодоповнюють один одного та складають певну системну єдність.

Цікавою вбачається пропозиція Н. С. Бондаря про те, що у сучасному конституціоналізмі феномен цінностей проявляється у трьох основоположних вимірах: 1) Конституція сама по собі є цінністю; 2) отримання прямого закріплення цінностей в нормах та інститутах Конституції; 3) імпліцитне вираження конституційних цінностей як результату практичної конституційно-судової аксіології (Бондарь Н. С. Судебный конституционализм в России в свете конституционно-го правосудия. 2011, с. 77).

Саме цінність Конституції обумовлена її правовими властивостями як нормативно-правового акту засновницького характеру, вона займає особливе місце в ієрархічно побудованій системі нормативно-правових актів та інших форм права. Основний Закон держави володіє верховенством, найвищою юридичною силою, прямою дією на всій території України та за своїми правовими властивостями є вершиною нормативно-правової піраміди і одночасно фундаментом, основою всього поточного законодавства. Цінність самої Конституції як Основного Закону полягає в тому, що вона: 1) формально закріплює

систему цінностей суспільна (формальна цінність); 2) є актом прямої дії, який регулює суспільні відносини (регулятивна цінність); 3) є основою розвитку профілюючих, спеціальних та комплексних галузей законодавства, тобто тою нормативно-правовою базою, на основі якої змінюється законодавство (правотворча цінність).

Ціннісна значущість властива не тільки Конституції в цілому, але й нормам Основного Закону, які є відображенням фактично сформованих і юридично визнаних уявлень про соціальні пріоритети і найбільш оптимальні моделі облаштування суспільного і державного життя, про співвідношення цінностей влади і свободи, рівності й справедливості, соціальної державності. В даному випадку конституційні цінності мають пряме текстуальне конституційне оформлення, норми Основного Закону виконують аксіологічну функцію. Системний аналіз положень Конституції надає можливості виокремити в її тексті такі основні цінності як: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (ст. 3, 27, 49 Конституції України); гідність та свобода людини (ст. 21, 28 Конституції України); право на вільний розвиток особистості (ст. 23, 34, 35, 53 Конституції України); правова рівність (ст. 21, 24 Конституції України); верховенство права (ст. 1, 8 Конституції України); демократія (ст. 1, 5 Конституції України); суверенітет та територіальна цілісність України (ст. 1, 2, 17 Конституції України); республіканська форма правління (ст. 5 Конституції України) та інші.

Ціннісний характер відповідних конституційних положень, отримує підтвердження в практиці Конституційного Суду України, який активно залучає аксіологічний потенціал конституційних норм для формування правових позицій щодо конкретних питань у конституційно-правових спорах. Саме в практиці Конституційного Суду України отримали своє обґрунтування цілий ряд формально не зафіксованих у Конституції цінностей. Задача Конституційного Суду України в кожному своєму рішенні об'єктивувати динамічний баланс конституційних цінностей, а саме, захищати незмінні базові цінності, враховуючи ті нагальні потреби конкретно-історичного розвитку України, в яких ці цінності знаходять свої актуальні втілення. Аналіз рішень Конституційного Суду України показує, що Конституційний Суд України приділяє велику увагу захисту основних конституційних цінностей. До них відносяться: верховенство права, пріоритет природних прав людини, справедливість тощо.

Таким чином, конституційні реалії України та практика Конституційного Суду України дозволяє виділити систему конституційних цінностей в Україні, до яких відноситься Конституція України як самостійна цінність та цінності, які закріплені в її тексті, а саме: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека,

гідність та свобода людини, право на вільний розвиток особистості, правова рівність, верховенство права, демократія, суверенітет та територіальна цілісність України, республіканська форма правління, та інші. Ці цінності знаходять свої відображення та захист, відповідно, в інтерпретаційній та контрольній діяльності Конституційного Суду України та мають важливе значення у сучасних умовах конституційних перетворень в Україні.

СРЕДНИЦЬКА І. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри конституційного права

**БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

За останній час в Україні значна увага приділяється питанню встановлення реального народовладдя шляхом запровадження до Конституції України народної законодавчої ініціативи, оскільки від її успішного розвитку залежить входження нашої держави до європейського правового простору.

Так, у більшості зарубіжних країн світу інститут народної законодавчої ініціативи закріплений в Конституції держави і є формою вираження безпосередньої демократії на державному рівні, у той час, як в українському законодавстві детальною правовою регламентацією забезпечені тільки інститути виборів та референдуму. Про народну ініціативу говориться лише як про допоміжну передумову для всеукраїнського референдуму, хоча сам термін «народна ініціатива» має значно ширше тлумачення, а далі й застосування (Каденюк С....та інші форми безпосередньої демократії. [Електронний ресурс]: Українська правда. — 2012. — Режим доступу до журн.: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2012/04/5/6962109/?attempt=1>).

У конституційній теорії і практиці виділяють три основні різновиди народної ініціативи: народна референдна ініціатива, народна законодавча ініціатива та народне вето. Існує також народна конституційна ініціатива, яка передбачає внесення змін до Конституції держави, але, у багатьох випадках держави замість народної конституційної ініціативи вживають саме термін «народна ініціатива» (Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 2002. — Т. 4: Н — П. — С. 49). До того ж, українські вчені неодноразово пропонували запровадити